

Queralbs i la Vall de Ribes del 1575 al 1800, aspectes de la vida social i religiosa d'una contrada pirinenca

Eric Moliné i
Coll, historiador i
mossèn

El títol d'aquesta comunicació és el mateix d'un llibre que he publicat aquest estiu.¹ El vaig començar a escriure primerament al voltant de Queralbs, una vila amb especial relleu dins la Vall de Ribes en els anys mitjans i més tard, i el vaig estendre després al conjunt de la vall.

Els "aspectes de la vida social i religiosa" als quals es refereix aquest títol són variats. Per exemple, els casaments, amb les detallades capitulacions matrimonials que els precedien; els naixements, amb els bateigs i fins i tot els noms que es posaven als nenes i les nenes; els testaments i el ventall de deixes que els solien acompanyar; les honres fúnebres, amb els seus costums; detalls sobre esglésies, capelles i cementiris; devocions populars de tota mena; nombre, distribució, funcions i vida en general dels capellans; diversos senyals de l'interès constant i general per assegurar la continuïtat de les cases pairals i el benestar dels seus descendents. Tot plegat, segons el que ens permet conèixer l'abundant documentació que ens ha arribat, que en aquest cas procedeix majoritàriament d'arxius eclesiàstics.

Evidentment, ara no podem pas tractar de tot això. Em limitaré doncs a dibuixar unes pinzellades sobre tres aspectes, que no són cap dels acabats d'enumerar.

1- E. MOLINÉ, *Queralbs i la Vall de Ribes del 1575 al 1800, Aspectes de la vida social i religiosa d'una contrada pirinenca*. Parròquia de Queralbs, Editorial Alta Fulla, 2010. Aquesta comunicació depèn molt estretament dels capítols 1 i 7 d'aquest llibre, on figuren les cites de les fonts pertinents a les afirmacions que s'hi fan. Aquí em limitaré a assenyalar-ne algunes.

A) La Vall de Ribes en general

La geografia

Fem primerament un cop d'ull al conjunt de la Vall de Ribes. La seva extensió total es deu acostar als 300 quilòmetres quadrats, dels quals unes dues terceres parts són a més de 1.600 metres d'altitud. Els pendents són forts i la vila de Ribes se situa ja als 920 metres.

És sota la ratlla dels 1.600 metres on hi ha la gran majoria dels nuclis habitats. Algunes vegades són al fons de la vall, quan aquesta té un mínim d'amplària; però és a mitja muntanya on es troba més lloc per als conreus, allà on les costes es fan una mica més planeres o bé se'n poden fer amb esglaonaments de feixes. Fins i tot alguns noms dels nuclis principals de població semblen reflectir aquests fets: Ribes, és a dir, *riberes*; Campelles, Pardines, Planoles, Planès.

La vall està voltada de muntanyes que només al migdia, camí de Campdevànol i Ripoll, s'obren poc o molt per deixar passar el riu. Són muntanyes que si bé no acaben d'aïllar el país, contribueixen a definir una contrada d'una notable unitat interna, tant pel que fa a la geografia física com a la humana.

Les divisions administratives

Administrativament, la Vall de Ribes sembla haver format part del comtat de Cerdanya d'ençà que se'n té notícia. Certament en formava part en els temps del domini carolingi.² Encara que la vall vessa les aigües fora del Segre i està separada del nucli principal de l'antic comtat per la collada de Toses, les relacions amb aquell nucli eren més estretes del que en principi podríem suposar. Cosa per altra banda ben poc estranya. L'any 1994, Jordi Pons recollia en un llibre una antiga percepció seva. Segons ell, els habitants de les planes solen fixar les fronteres entre pobles i comarques a les carenes de les muntanyes i els muntanyesos, en canvi, les solen situar als rius; potser a causa de les pastures d'un bestiar que per la muntanya pot passar fàcilment de la obaga a la solana i a l'inrevés.³ La Vall de Ribes en seria una constatació, així com la pertinença a ella de Bruguera, ja cap al migdia de les muntanyes que la tanquen al sud; i ho subratllaria encara l'existència fins a la ratlla del Ter de territoris que entre el 899 i el 959 figuren dins el comtat de Cerdanya i no dins el d'Osona.⁴

El territori del comtat de Cerdanya va perdurar com a circumscripció eclesiàstica. Així, amb el nom de deganat de Cerdanya el constatem ja el 1279,⁵ i amb

---

2- Vegeu, per exemple, J. BOLÓS i V. HURTADO, *Atles del Comtat d'Osona (798-993)*. Barcelona, 2001, Rafael Dalmau Editor.

3- J. Pons, *Territori i societat romana a Catalunya*, Barcelona, 1994, Ed. 62, ps. 294-295.

4- J. Bolós i V. Hurtado, o. c., mapa de la pàgina 13 amb les seves explicacions.

5- *Rationes decimarum Hispaniae 1279-1280*, publicades per J. Rius Serra, Madrid 1946, t. 1, ps. 189-217.

l'equivalent d'oficialat de Cerdanya des del 1516 endavant.⁶ A la visita canònica de 1761,⁷ la Vall va ser encara visitada conjuntament amb la resta de l'oficialat, però a la de 1760⁸ havia estat ja visitada a part, anunciant així el que més endavant seria l'arxiprestat de Ribes; aquesta visita de 1760 la va fer un rector de Ribes, que el 1758 havia estat nomenat lloctinent de l'oficial de Puigcerdà per a les valls de Toses i Ribes.⁹

Pel que fa a l'administració civil, la unitat de la Vall de Ribes no era respectada a la nostra època. Els diferents recomptes de població que van del 1708 al 1717¹⁰ ens mostren una part de la vall formant una "sotsvegueria de Ribes", on es diu el 1708 que "lo veguer fa quatre batlles, y se reserva los llochs de Ventolà i Bruguera, que no es comprenen en la jurisdicció de ningun batlle". L'altra part, formada pels llocs de Dòrria i Fornells, Nevà i Planès, i Toses, és de la "sotsvegueria de Berga"; el 1708 aquests llocs es classifiquen dins d'aquesta circumscripció com a "llocs de barons", i formen part de "la baronia de Bagà o de Mataplana", vinculada al ducat de Cardona.

Després, com ja es veu en un recompte de 1719¹¹ i tal com segueix en un de 1787¹², com a conseqüència de la Nova Planta, l'antiga sotsvegueria de Ribes va quedar dins del corregiment de Puigcerdà sense formar cap subunitat apart; i la sotsvegueria de Berga tot just esmentada, amb els llocs ja dits ("Toses y la seva vall", es diu alguna vegada), va quedar dins del corregiment de Manresa. Es continuava així l'antiga divisió, que deuria tenir el seu origen en què mentre els primers llocs eren de jurisdicció reial els altres eren senyories de barons.

A la vall hi havia deu parròquies que pertanyien al bisbat d'Urgell, dues de les quals en tenien una de sufragània. Eren les parròquies de Ribes, Queralbs, Fustanyà, Pardines, Bruguera, Campelles, Planoles, Dòrria amb la sufragània de Fornells, Nevà amb la sufragània de Planès, i Toses.

Als documents administratius del bisbat sol figurar junt amb aquestes parròquies la de Cavallera, prop de Camprodon. Hi falta en canvi la parròquia de Ventolà, que pertanyia a la jurisdicció de l'abat de Ripoll. L'any 1788 el bisbe d'Urgell i l'abat de Ripoll van intercanviar les dues parròquies. Com que habitualment no

---

6- Vegeu, per exemple, ADU (Arxiu Diocesà d'Urgell), Registre de Cúria. 19, *Arriendos y visita 1516*.

7- ADU, capsa *Visites pastorals 4*, plec *Visites de les Valls de Toses i Ribes 1761*.

8- ADU, capsa *Procesos de visita 3*, *Processus visitae ecclesiarum vallis de Ribas 1760*.

9- ADU, Registre de Cúria. 108, foli 130.

10- *Estadístiques de població de Catalunya al primer vicenni del segle XVIII*, edició i comentaris de J. Iglésies, Barcelona 1974, 3 volums.

11- *Ibid.*

12- *El cens del comte de Floridablanca 1787*, edició i comentaris de J. Iglésies, Barcelona 1969, dos volums.

figuren al costat de les altres en la documentació conservada i per a simplificar, les hem deixat de banda en el nostre estudi.

Les fronteres estatals

Dues paraules només sobre la incidència dels conflictes bèl·lics durant aquests tres segles. El segle XVI comença quan s'ha tancat, l'any 1493, el parèntesi de trenta anys d'ocupació francesa del Rosselló i la Cerdanya. Queda tristament puntuat per la pèrdua del Rosselló i la meitat de la Cerdanya al tractat dels Pirineus de 1659. I es ve a acabar entre els trasbalsos de la guerra amb la França revolucionària: el 1794, el rector de Queralbs escrivia que "Llorens Senet, fabricant de mitja, y Margarida Oriol, marit y muller, vehins de la vila de Llívia, terra de Serdanya, antes española, ara conquistada per los francesos, fugiren de sa pàtria y se'n passaren a la part de Espanya, de ahon és encara, per la gràcia de Déu, est poble de Caralps ...", comentari que es veu que li sortia ben espontàniament ja que cap necessitat no tenia de posar-lo a una partida de baptisme.¹³ Aquest consol barrejat amb por no estava fora de lloc: l'octubre de 1793 i juny de 1794 les tropes franceses havien saquejat l'església parroquial de Ribes.¹⁴ Amb gran disgust dels seus feligresos, les 28 parròquies situades a la Cerdanya "d'obediència francesa", com solen dir els documents de l'època, no trigarien gaire a ser desmembrades del bisbat d'Urgell i passar finalment al d'Elna-Perpinyà.

B) El poblament durant els segles XVI, XVII i XVIII

El nombre d'habitants

En segon lloc, podríem mirar com era el poblament de la Vall de Ribes en general, i de Queralbs en particular, durant aquests tres segles.

Entre 1515 i 1787 tenim 8 recomptes de població, l'exactitud dels quals és dubtosa però que no deixen de donar-nos alguna idea.¹⁵ Del 1897, fora ja del nostre període, però útil per a fer comparacions, hi ha unes altres xifres que ens dóna un pla de reorganització eclesiàstica del bisbat d'Urgell.

Els tres d'aquests recomptes que permeten esquematitzar millor les variacions de població al llarg del període són els de 1515, 1553 i 1787, als quals es pot afegir el de 1789.

13- APQ (Arxiu Parroquial de Queralbs), *Llibre de baptismes i òbits de la parròquia de Queralbs, 1770-1790*, partida de baptisme de 27 d'agost de 1794.

14- ADU, capsa d'Estats parroquials.

15- E. Moliné, *Queralbs i la Vall de Ribes...*, ps. 23-24. Aquests recomptes són dels anys 1515, 1553, 1708, 1716, 1717, 1719, 1770 i 1787. Se'ls hi podrien afegir encara tres recomptes més, dels anys 1748, 1749 i 1750, recollits a E. Moliné, *El Compendio Histórico de 1762/1763*, dins "Urgellia" 15, 2002-2005, ps. 415-547, que no modifiquen però aquesta anàlisi.

En tota la Vall, l'any 1515 hi havia un total de 159 focs.¹⁶ Uns 40 anys després, el 1553, el nombre de focs de la Vall havia crescut quasi un 20 per cent. Del 1553 al 1897, una mica menys de 350 anys, s'havia multiplicat per 6, i ara hi havia 6.344 habitants. Entre mig, del 1787 al 1897, una mica més de 100 anys, el nombre d'habitants s'havia multiplicat per 2,6.

Dins de la vall, el 1515 hi havia 49 focs a Ribes i 22 a Queralbs, la parròquia que venia en segon lloc. El 1897 Ribes era la parròquia més poblada, amb 1.936 habitants, i la seguien Pardines amb 631, Campelles amb 607 i Queralbs amb 577.

Com veiem, Ribes és sempre el centre de població més important, seguida en general de Queralbs, Pardines i Campelles. En tota aquesta època, el repartiment de la població en els diferents centres és de totes maneres relativament uniforme i no hi ha grans desproporcions entre un lloc i un altre: el 1897, la parròquia de Ribes només té tres vegades més habitants que la de Pardines, la que la segueix, i set vegades més que la de Ventolà, la més petita de totes.

Ocupacions i propietats

Un cens de 1787 ens classifica la població segons les seves ocupacions.¹⁷ Els grups més grans són els que anomena "labradors", segurament pagesos propietaris o quasi, "jornaleros" i "artesanos". Aquests pagesos eren 188 per tota la vall i 13 a Queralbs; els jornalers, 405 i 87, respectivament; els artesans, 146 i 9; en canvi a Ribes hi havia 106 artesans.

Això últim ens porta novament a la consideració de Ribes, centre de camins, com a capçalera de la vall. La diferenciació és clara; el nombre d'eclesiàstics i alguns aspectes del culte apunten en la mateixa direcció. Però no era només un lloc de mercats i serveis: la producció agrària de Ribes era també una de les més importants de la vall.

De Queralbs en tenim encara una informació més detallada. Correspon a l'any 1767 i procedeix l'un document redactat en vistes a la contribució del cadastre.¹⁸ Ens permet conèixer amb bastant detall la distribució per oficis dels caps de casa i ens dóna algunes indicacions sobre el valor dels seus béns immobles i l'aprofitament agrícola de les terres en aquell any. Vegem-ho amb una mica de detall.

Les famílies

Els 108 contribuents de Queralbs es distribueixen entre els grups següents: 10

16- Aquests recomptes s'expressen de vegades en focs (o cases o veïns, termes que són equivalents), i altres en habitants o persones. Alguna vegada el recompte recull les dues dades: focs i habitants.

17- *El cens del comte de Floridablanca 1787*, citat més amunt.

18- APQ, *Repartimiento de Queralbs, corregimiento de Puigcerdà 1767*.

pagesos, 28 jornalers, 11 pastors, 10 artesans, 2 comerciants, a més de 21 dones que són cap de família i un petit a grup de diversos. Tots aquests vivien a Queralbs. Uns altres 20 vivien llavors fora de Queralbs.

Segons el que haurien de pagar de cadastre, els jornalers es dividien en dos grups, 4 que no es diferenciaven gaire dels pagesos més petits, i 24 que pagaven molt poc. Els pastors estaven una mica millor que aquests últims, i els artesans (dos paletes, un fuster, un ferrer, un teixidor de lli, un sastre, dos forners, un hostaler i un traginer) encara pagaven menys.

De les dones que eren caps de casa, 3 eren benestants i 10 tenien poques possessions. També els que vivien fora de Queralbs es distribueixen en dos grups semblants: 2 caps de casa benestants i 18 de molt senzills.

Resumint, des del punt de vista de la seva contribució al cadastre, es troben a Queralbs dos nivells molt diferenciats. D'una banda, hi ha els grups dels pagesos i comerciants, i els primers subgrups de jornalers, de dones que viuen a Queralbs i de residents a fora. D'una altra, tots els altres grups. Al primer pertanyen 21 caps de casa, i al segon els altres 87.

Les cases

A Queralbs hi havia llavors 134 edificis destinats a habitatge. A 90 hi vivia gent i, amb alguna excepció, eren propietat dels seus estadants, una família o de vegades dues, la dels pares i segurament la d'un dels fills.

La renda mitja de les cases era avaluada en 15 rals; les dues cases més grans, d'un pagès i de la viuda d'un pagès, arribaven en canvi a ser avaluades en 50 rals de renda cadascuna.

En unes altres 44 cases de Queralbs no hi vivia ningú. Eren o bé les més dolentes dels propietaris que en tenien dues, o bé de propietaris que s'estaven fora de Queralbs.

Les terres

Si la distribució de les cases era bastant uniforme, la de les terres ho era molt poc. D'una banda, 26 dels habitants de Queralbs tenien un hort, de dimensions petites i semblants. Però les altres terres es distribuïen de manera molt diferent. De fet, com que el 87 % del nou impost del cadastre sobre la propietat immobiliària provenia de les terres, l'anàlisi de la classificació que hem fet més amunt de la contribució dels caps de casa ens diu fins a quin punt aquestes terres estaven en relativament poques mans. D'altra banda, la parcel·lació de les terres no deuria fer especialment fàcil el seu conreu. Els pagesos, si no contem els horts domèstics, de mitjana tenien les terres repartides en sis diferents peces. Dels dos que tenien més terres, un la tenia en 13 peces i l'altre en 4.

Els qui viuen fora

Respecte als qui vivien fora de Queralbs, alguns vivien a llocs veïns (Fustanyà, el Serrat) o propers (Ripoll); algun a Vilafranca de Conflent, a algun altre lloc de França, o a Barcelona, i quatre a l'Empordà.

Això ens pot donar també una idea de cap on anaven els que marxaven de la Vall. Que hi havia una certa tendència cap a l'Empordà s'endevina també de les honres fúnebres fetes a Queralbs per a fills del poble que han mort a fora. I l'extensió del culte a la Mare de Déu de Núria cap a les terres de Girona i del Rosselló assenyala igualment unes relacions de la Vall de Ribes majors cap a llevant que no pas cap a ponent o cap a migdia.

L'estil de vida: uns inventaris de béns al Serrat

Un altre punt de vista que pot contribuir al nostre coneixement de com es vivia a la vall ens el poden donar els inventaris de béns que fan a vegades els marmessors d'una última voluntat o els tutors d'un menor per a poder justificar millor que han complert bé amb la seva missió. Espigolant en sis dels inventaris del manual notarial d'un rector de Fustanyà,¹⁹ es troben coses d'aquest estil per al Serrat i per als anys 1698-1727.²⁰

De quatre cases se'ns diu que estan cobertes de lloses, i tenen: una, un sostre dolent, un forn i una cambra; una altra, una cambra sense sostre, la casa ensotrada i un mig sostre mort o alt; una tercera, dos sostres, dos cambres i un celler; i la quarta, una cambra. També hi ha una cabana coberta de llosa i dues corts.

Respecte als mobles, a tots els inventaris llevat del primer se'ns parla d'un llit, i a tots els casos excepte en un es precisa que són llits de pilars, és a dir, amb quatre columnes i un sobrecel. Les arques i caixes amb pany i clau no falten a cap casa; en total són 22, millors o pitjors, però algunes són molt bones, com una de noguer. L'escó-taula i un banc els trobem anomenats a tots els inventaris exceptuant-ne dos. Hi ha també un parell d'escambells en dues cases; un llumener en unes altres dues; tres candelers de bronze en una altra i dos en una tercera; l'escalafeta, una mena de braseret portàtil, és inventariada en tres cases, i en una hi ha un bressol. Sobre els atuells de cuina a tots els inventaris es parla de cremalls, a tres de la pala del foc, a dos de graelles, i en un d'esmolles i ast. A totes les cases es parla des d'un fins a quatre perols o peroles, 15 en total; i també d'una olla, que és de ferro en quatre casos i de coure en dos. Es parla també de paelles, pasteres, tupines, morters de fusta amb la seva mà, conques, una formatgera, dorcs amb

---

19- APQ, *Olius, capítols i testaments, Fustanyà, 1691-1783*.

20- Encara ara, a Queralbs s'anomena "cabana" el que en altres llocs se'n diu un paller, un cobert, o una cort.

aixeta, ferrades, bugaders, una enllardadora, una "giradora de ous", un "ganxo petit per quan maten bacons".

Del que en podríem dir vaixel·la i coberts se'n parla molt irregularment: un got de plata, un altre got xic d'estany; algun plat d'estany; un conjunt de 24 plats blaus i 7 de terrissa vermella; en una casa, 3 culleres de plata i una altra que està empenyorada; escudelles i càntirs i una piqueta de mèlica.

L'inventari de les robes de la casa resulta més ampli i amb una distribució més uniforme. En total hi ha 64 llençols, 11 borasses, 9 flassades, 5 vànoves, 8 màrfegues i "un matalàs de llana foradat per lo mitg"; 37 estovalles, 12 tovalloles, 27 toval·lons, 8 eixugamans, 3 coixineres i 12 sacs, a més a més d'alguns "draps dolents". Però la distribució torna a ser més irregular per al vestit i el calçat. En total, consten als inventaris 10 faldilles, 4 gipons, 36 camises (11 d'home, 10 de dona, 8 de mainada, i les altres no s'especifiquen), 3 samarres, 3 capes, 2 mantells, 1 gambeto; 4 capells, 1 barret i 3 caputxes; 1 calces, 1 "robalta", 2 mantellines, un parell de mitges i un davantal; i, de calçat, 2 parells de sabates i un de tapins. És clar que la qualitat de totes aquestes robes és molt variada, i la brevetat de l'enumeració pot a vegades enganyar; així, els llençols i les borasses quasi sempre deuen ser roba de llit, però alguna vegada també poden ser peces per a carregar herba o garbes; i els llençols són unes vegades de fil i molt bons i d'altres de borra, etc.

Es veu també que hi havia una certa activitat artesana de filats a les cases, sobretot de canem. Així, es parla sovint d'un torn de filar i de pintes de pentinar canem. En tres casos s'esmenten, respectivament, 55 lliures de fil de canem, 29 lliures de fil cuit i cru, 15 lliures de filera de borres. També surt en un inventari un quartà de llavor de canem, i un altre s'esmenta l'hort o canemar.

Les eines de treball són relativament variades i nombroses, encara que en un dels sis inventaris només hi trobem una aixada, un martellet i un punxó. Més o menys ben repartits entre els altres cinc, hi ha: 10 "crinells" (d'ells, 4 es diu que són triapedres i 4 purgadors, i d'alguns es fa constar que són de couro; deurien ser per a triar sorra per a fer morter, per a netejar grans o triar farina, etc.); entre aixades i aixadons n'hi ha 7; entre aixols i aixoles, 7; 6 magalls, 9 falçs, 5 martells, 3 destrals; 3 jous, 2 relles, 1 arada, unes tirandes, 2 jocs de cadenes de ferro de les quals es precisa que unes són per a tirar bigues; hi ha també un triba, una escarpa, unes estenalles, una maça de ferro, dos tascons petits de ferro, un "podany", una crestadora (probablement, per a treure les bresques), una romana mitjana i una "escala llevadisa".

La llista fa la impressió de ser incompleta. Sembla estrany que només hi hagi una arada, i per això potser no n'hem de treure massa conclusions. En canvi, és bastant gràfica la relació dels objectes específics d'un traginer que hi ha en un dels inventaris: dos bots d'oli i dos de vi, amb les seves fundes de roba; una

gera d'oli; una romana; unes balances grosses i unes de petites; totes les mesures per a mesurar oli i vi; un dorc per a aiguardent; un rossí que valia 4 dobles; un bast i una coberta usada.

Del bestiar en tenim una informació que, si és completa, ens assenyalaria una gran escassetesa de bestiar menut, i una abundància de bestiar de llana no tan gran com podríem suposar.

Així, un inventari esmenta només "un tossino grosset" i una gallina; un altre, 4 cabres grosses; i un tercer, "una vaca de mig temps". Un altre, en canvi, sembla més complet, i esmenta una truja, un brau, una vaca, una egua amb el seu pollí, 20 cabres i 288 caps de bestiar de llana. Això s'acosta més a allò que hauríem imaginat com a cas típic d'una casa de pagès, però potser no era ben bé així.

Alguns objectes menys corrents recollits en aquests inventaris són: una pintura; una altra en l'inventari del traginer, on hi ha també un anell d'or, un clauer, una "pedra de ulls", una branca de coral i uns rosaris de sal. Un inventari d'un pagès parla d'una bossa amb tres compartiments interiors, una corretja, una daga, una escopeta, dues pistoles i un flascó.

C) L'agricultura i la ramaderia

Al conjunt de la Vall de Ribes, al segle XVIII

El tercer i últim aspecte de què parlaré és el de la producció agrícola i ramadera, i em limitaré al segle XVIII. Les dades procedeixen d'informacions sobre la recaptació dels delmes i els resumiré molt.

Val a dir, ja d'entrada, que els delmes, destinats teòricament als rectors de les parròquies amb el pas del temps havien anat a parar a mans diferents, de particulars o institucions, o a les arquees reials. De fet, a la vall i als nostres temps el rector rebia a grans trets entre una tercera part i una meitat dels delmes que, així i tot, representaven entre el 75 i el 85% dels seus ingressos. A càrrec del rector quedava la paga del seu vicari, el manteniment de la casa de la rectoria i altres despeses. Les dades dels documents on se'ns informa dels delmes no són sempre fàcils d'interpretar ni tant precises com es podria pensar. Malgrat això, permeten fer-se una idea de la producció agrícola i ramadera a la vall. Combinant les dades de la producció de 1765 amb els preus estimats per a l'any 1759, resulta que, en números rodons, el valor de tot el que es produïa corresponia en un 60% als cereals, en un 10% a les lleguminoses i en un 30% a la ramaderia, fonamentalment al bestiar de llana.

Dels cereals, el sègol era d'un bon tros el més important; ell sol suposava el 47% del valor de tota la producció del camp, i el seu conreu deuria ocupar també la major part de la terra cultivada. Dels altres cereals, el forment representava en conjunt menys del 10% del sègol. Molt menor era el valor del mestall (una sembra

barrejada de cereals o, potser, de cereals i lleguminoses), de l'espelta i de l'erb. De les lleguminoses, el fajol i les faves eren les més importants. Es parla també de pèsols, llentilles, garrofins i cairetes.

Del bestiar, la contribució més important, un 90%, era la dels ramats, que suposaven el 27% del valor de tota la producció del camp, amb el valor de la llana (14%) lleugerament superior al dels anyells (13%). En resum, doncs, els dos productes de més importància econòmica de la vall eren el sègol i el bestiar de llana. Finalment, es pot calcular la participació de cada poble al valor total de la producció agrària de la vall. Si, per simplificar els càlculs, ens limitem al valor del sègol, els corders i la llana (que l'any 1765 són responsables del 73,5% del valor de tot el que es va collir), ens trobem que la producció més gran d'aquell any va ser la de Pardines (17,5%) i Ribes (16,9%); seguia la de Fustanyà (13,6%); venien després les de Campelles (8,9%), Planoles (8,9%), Dòrria (8,8%) i Queralbs (8,0%); i finalment, Toses (6,1%), Nevà (4,4%), Planès (3,7%) i Bruguera (3,1%), encara que, d'aquesta última, la collita de sègol d'aquell any no sembla gens representativa.

Les collites de grans a Ribes els anys 1795-1804

A Ribes podem seguir la producció agrícola durant tota una dècada, la que va de 1795 a 1804. Però les dades que aporta no canvien massa el que ja hem anat veient. Sí que és interessant notar, però, que a Ribes el cereal més abundant després del sègol és ara el blat de moro. Potser ja n'hi havia abans. Però com que un document de 1804 ens diu que el blat de moro no pagava delme, s'entén que no en parlessin les informacions de 1765. També pot ser que ens trobem precisament als anys de la seva introducció. Sigui com sigui, llavors ja era ja un producte important a Ribes i, possiblement, a altres llocs de la vall.

Conreus i delmes: resum

Resumint doncs el que sabem de la segona meitat del segle XVIII, que en més d'un aspecte no sembla molt diferent del que es troba en les informacions menys completes del segle XVI, els productes econòmicament més importants de la Vall de Ribes eren el sègol (47% del valor total l'any 1765) i els ramats (llana 14%, corders 13%). D'acord amb això, la major part de la terra cultivada era terra campa.

Els delmes, per terme mitjà i sense voler ser més exactes del que ho són les fonts, anaven un 45% al rector, un 10% a la hisenda reial, i la resta a diferents particulars. L'aspecte sorprenent dels delmes, per més que tingui la seva explicació històrica, és precisament que una part, i una part important, anés a mans de particulars i, per tant, no es destinés a sufragar un servei públic.

I amb això acabo. Moltes gràcies.